

Racisme, sociale kramp en innerlijke drijfkrachten in het betaald voetbal

Fiona Harmsen (Be.People.)

Agnes Elling (Mulier Instituut)

Jacco van Sterkenburg (Erasmus Universiteit Rotterdam)

Racisme, sociale kramp en innerlijke drijfkrachten in het betaald voetbal

Fiona Harmsen - Be.People.

Agnes Elling - Mulier Instituut

**Jacco van Sterkenburg - Erasmus Research Centre for Media, Communication
and Culture, Erasmus Universiteit Rotterdam**

© Be.People. / Mulier Instituut / Erasmus Research Centre for Media, Communication and Culture

Amsterdam / Utrecht / Rotterdam, oktober 2019

Contactgegevens:

Fiona Harmsen: fiona@be-people.com

Agnes Elling: a.elling@mulierinstituut.nl

Jacco van Sterkenburg: sterkenburg@eshcc.eur.nl

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
2.	Theoretische uitgangspunten en methoden	5
3.	Resultaten	8
3.1	Ervaren racisme en discriminatie	8
3.2	Sociale kramp	9
3.3	Innerlijke drijfkrachten	11
4.	Conclusies	15

1. Inleiding

Sport, en voetbal in het bijzonder, wordt vaak gezien als een spiegel van de samenleving en de daarin voorkomende sociale kwesties. Daarbij vindt soms uitvergroting plaats van maatschappelijke problemen en soms wordt het voetbal eerder verbeeld als een ideale tegenwereld. Dat laatste gebeurt regelmatig als het gaat om sociale inclusie, vooral ten aanzien van etnisch-rationale diversiteit.

Van het jeugdvoetbal tot aan het betaald voetbal zijn spelers met zeer uiteenlopende migratieachtergronden en etnisch-rationale identiteiten actief. Tegelijkertijd kent juist het (internationale) profvoetbal ook talrijke voorbeelden van zowel expliciete als meer impliciete en structurele discriminatie op en naast het veld. Mede vanwege de bestaande politiek-beleidsmatige ‘kramp’ rondom migratie en integratie van etnisch-rationale minderheden, is de afgelopen jaren nauwelijks onderzoek gedaan naar etnisch-rationale discriminatie in het clubvoetbal in Nederland, laat staan in het betaald voetbal.

In een verkennend onderzoek hebben wij gekeken naar de manier waarop profvoetballers betekenis geven aan het vóórkomen en ervaren van etnisch-rationale discriminatie in hun voetballoopbaan en hoe ze daar mee omgaan. Dat deden we door middel van diepte-interviews met tien jonge profvoetballers met uiteenlopende migratie-achtergronden. De interviews maakten deel uit van een breder experiment, waarbij tevens werd gekeken in hoeverre blootstelling aan specifiek beeldmateriaal over migratie en discriminatie van invloed kan zijn op sportieve prestaties.

2. Theoretische uitgangspunten en methoden

Een van onze belangrijkste uitgangspunten is dat in Nederland, en ook in de wereld van de sport en het (prof)voetbal, het vóórkomen van etnisch-rationale discriminatie een politiek en sociaal beladen thema is, dat lastig te agenderen is. Veel Nederlanders zijn overtuigd van hun eigen tolerantie en ontkennen racisme en etnisch-rationale discriminatie en/of de ervaren privileges van de 'witte' etnische meerderheid zonder migratieachtergrond.¹ Tegelijkertijd blijken etnische achtergrond, geloof en huidskleur een belangrijke rol te spelen in de ervaringen met discriminatie en 'alledaags racisme' van migrantengroepen.² In dit project zijn we geïnteresseerd in hoeverre topvoetballers met een migratieachtergrond ervaringen hebben met discriminatie en 'alledaags racisme' in hun voetballoopbaan. Een ander uitgangspunt is de idee dat topprestaties in de sport niet alleen technische vaardigheden vergen, maar ook de innerlijke drijfkrachten wilskracht, gevoel en verbeeldingskracht. Dit idee is gebaseerd op het werk *Lessen voor acteurs 1* van theatertheoreticus Konstantin Stanislavski (1863 - 1938)³. Hoewel voetbal- en theatervaardigheden ver uit elkaar liggen, zijn er ook overeenkomsten, zoals het belang van een ijzeren discipline, mentaliteit en persoonlijke of spirituele groei om duurzame 'virtuositeit' te bereiken. Acteurs noemen de theorie van Stanislavski 'een weg naar natuurlijk spel'. Acteurs moeten hiervoor actief op zoek naar wie zijzelf van binnen zijn. In deze studie proberen we meer inzicht te krijgen in de mate van wilskracht of motivatie die topvoetballers ervaren in relatie tot de gebeurtenissen in hun (voetbal)leven die te maken hebben met discriminatie of stereotypering.

Respondenten en beeldmateriaal

De tien voetballers die deelnamen aan dit onderzoek waren jonge mannen tussen de 17 en 22 jaar oud. Ze maakten allen deel uit van een jong elftal van een club uit het betaald voetbal, die toestemming verleende om mee te doen aan deze studie. Alle tien spelers behoren tot etnische minderheden en hadden hun roots in o.a. Afrikaanse landen, Arabische landen, landen in de Balkan, Aziatische en Caraïbische landen.

De respondenten werden gevraagd naar de mate waarin zij zich konden identificeren met enkele videofragmenten van sterspelers Kylian Mbappé, Mario Balotelli en Zlatan Ibrahimovic die zij te zien kregen. De videofragmenten werden getoond om de geïnterviewde spelers uit te nodigen en ruimte te geven om openlijk over het onderwerp discriminatie en racisme te praten in relatie tot hun sportieve carrière of sportprestaties. Ze werden via WhatsApp videobellen geïnterviewd door de eerste auteur en de gesprekken duurden gemiddeld drie kwartier. De spelers werden in twee groepen ingedeeld en zij kregen enkele videofragmenten te zien die geselecteerd waren op basis van verschillen in inhoud en houding van de spelers in de video. De tekst in de video was in het Nederlands ondertiteld.

Het beeldmateriaal en bijbehorende tekst ging op twee verschillende manieren in op de sociale achtergrond van Kylian Mbappé: de buurt waar je vandaan komt en het land van herkomst. Bij de eerste groep respondenten (*positieve priming*) werd de migratie naar een achterstandswijk door de ouders van Kylian Mbappé in de video beschreven als een avontuur van ouders op zoek naar een betere toekomst en

¹ Wekker, G. (2016). *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race*. Durham: Duke University Press; Essed, P. (1984). *Alledaags racisme*. Amsterdam: Feministische Uitgeverij Sara.

² Andriessen, I, Fernee, H. & Wittebrood, K. (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

³ Stanislavski, K. (2004). *Lessen voor acteurs 1*. Amsterdam: IT&FB.

introduceerde de interviewer het beeldmateriaal met de boodschap dat mensen kracht kunnen halen uit hun moeilijke positie.

‘Kylian Mbappé is geboren in het Franse Bondy, een buitenwijk van Parijs. Bondy is vergelijkbaar met de wijken buiten de ring van grote steden Amsterdam, Den Haag, Utrecht of Rotterdam. Uit deze Franse wijk komen veel professionele voetballers. Waarvan Kylian Mbappé waarschijnlijk de allerbeste is. In Bondy zijn veel ouders het avontuur in Europa aangegaan voor een betere toekomst voor hen en hun kinderen. De vader van Kylian, Wilfried, komt oorspronkelijk uit Kameroen. De sportieve moeder van Kylian, Fayza Mbappé, komt van oorsprong uit Algerije. Zij heeft Kylian opgevoed met een sportersmentaliteit. Zij kunnen trots zijn. Ze hebben van Kylian een winnaar en een mooi mens gemaakt.’⁴

Deze groep ziet ook beelden⁵ van een interview met Zlatan Ibrahimovic die met een weerbare en strijdbare houding (positief) over ervaren racisme in zijn carrière spreekt. Een van zijn uitspraken:

‘Ze (de media, red.) vallen me nog steeds aan. Omdat ze niet kunnen accepteren dat ik Ibrahimovic ben. Als een andere Zweedse speler dezelfde fouten zou maken als ik, dan zouden ze hem verdedigen. Maar als het over mij gaat, verdedigen ze mij niet. Maar het is ok voor mij, want dit is wat mij sterker maakt. Ik heb het hier over racisme. Het gaat over racisme. Ik zeg niet dat het bewust racisme is, maar het is verstoort racisme. Dat bestaat, dat weet ik 100% zeker. Omdat ik niet Andersson of Svensson ben, dan hadden ze mij verdedigd, zelfs als ik een bank had overvallen. Maar ze verdedigen mij niet op de manier dat ze zouden moeten doen. Want ik ben de beste voetballer in de Zweedse geschiedenis.’

In de andere groep respondenten (*negatieve priming*) werd de migratie naar een achterstandswijk door de ouders van Kylian Mbappé beschreven als een vlucht uit armoede en werd benoemd dat niet iedereen zich realiseert hoe moeilijk dat soms kan zijn en hoe oneerlijk en hard de wereld is waar je tegen moet vechten.

‘Kylian Mbappé is geboren in het Franse Bondy, een buitenwijk van Parijs. Bondy is vergelijkbaar met de wijken buiten de ring van grote steden Amsterdam, Den Haag, Utrecht of Rotterdam. Uit deze Franse wijk komen veel professionele voetballers. Waarvan Kylian Mbappé waarschijnlijk de allerbeste is. Bondy is een wijk waar veel mensen wonen die naar Frankrijk zijn gekomen als immigranten, omdat het land van oorsprong arm was. De vader van Kylian komt oorspronkelijk uit Kameroen, een kolonie van Frankrijk tot 1960. De moeder van Kylian komt van oorsprong uit Algerije, ook een kolonie van Frankrijk. Zijn ouders zijn allebei laag opgeleid. Toch is het Kylian Mbappé gelukt om zich omhoog te werken als een topsporter.’⁶

Vervolgens kregen deze spelers een beeldfragment⁷ te zien van Mario Balotelli, waarin hij door een interviewer wordt geconfronteerd met de racistische spreekwoorden die hij onderging. Net als Ibrahimovic vertelt Balotelli over wat racistische uitingen met hem doen als mens, maar zijn houding toont eerder berusting en verslagenheid (negatief). Een voorbeeld uit het videofragment:

Balotelli: ‘Nadat wat er gebeurd was tijdens de laatste wedstrijd, voelde ik me een beetje alleen toen ik thuiskwam. Ik heb altijd gezegd dat als het in het stadion gebeurt, dat ik doe alsof niemand iets zegt en dat het me niet kan schelen. Maar deze keer ben ik een beetje van gedachten veranderd en als het nog een keer gebeurt, dan ga ik van het veld af omdat het zo stom is.’

⁴ <https://youtu.be/i0XnC4NOGJ0>

⁵ <https://youtu.be/chnkWWS9izY>

⁶ https://youtu.be/LQt_zZChEJE

⁷ <https://youtu.be/lvMOl9RfTWM>

Interviewer BBC: 'Je zegt dat je je alleen voelt. Heb je het idee dat de autoriteiten genoeg doen om je te beschermen. FIFA, UEFA, de bond?'

Balotelli: 'Daar wil ik niet over praten. Daar wil ik niets over zeggen. Pfff.'

Zes spelers kregen de positieve beelden te zien en vier spelers de negatieve beelden. Na het tonen van de videobeelden werden de spelers gevraagd in maximaal drie kernwoorden aan te geven welke emotie de beelden losmaakten. Daarnaast werd hen gevraagd om na het zien van het beeldmateriaal twintig keer de oefening 'latje trap' te doen, om het effect van het beeldmateriaal op de prestatie te onderzoeken. Dit onderzoek naar effect van priming op prestatie is echter nog in gang en valt derhalve buiten de reikwijdte van dit artikel.

3. Resultaten

De analyse van de interviewdata resulteerde in drie hoofdthema's, die we in dit hoofdstuk achtereenvolgens bespreken: ervaren racisme en discriminatie; sociale kramp; en innerlijke drijfkrachten.

3.1 Ervaren racisme en discriminatie

Ondanks dat de geïnterviewde spelers deel uitmaakten van hetzelfde team en ook deels de jeugdopleiding aan dezelfde club genoten, waren er grote verschillen in de manier waarop zij hun omgeving ervaren in relatie tot discriminatie en racisme.

Sommige spelers konden zich identificeren met de voetballers in de videofragmenten, vanwege hun sociale achtergrond en/of vanwege hun huidskleur.

Speler: 'Ik denk dat ik begrijp dat hij [Ibrahimovic] er niet in stond zoals de anderen in zijn team. Misschien omdat mijn ouders ook niet uit Nederland komen en ik ook een buitenlander ben, net zoals hij. Wij wonen alleen wel in een normale buurt en komen niet uit een achterbuurt zoals hij. Ik heb het gewoon goed hier. Maar ik denk dat ik zijn verhaal wel begrijp.'

Speler: 'Het feit dat er nu, zeg maar, nog heel veel racisme, of veel, er is nog racisme. Je merkt in stadions, dat er nog spreekkoren zijn en beledigingen... als het zo moet gaan, dat vind ik heel jammer eigenlijk.'

Anderen kunnen zich wel inleven in wat de sterspelers hebben meegemaakt, maar betrekken dit niet op zichzelf:

Speler: 'Ik weet niet, ik kan het gewoon begrijpen gewoon, wat hij [Ibrahimovic] denkt. Het is niet dat het mij boos maakt, ik ben het niet snap je?'

Interviewer: 'Het buitensluiten, kan je dat voelen?'

Speler: 'Ja, dat ook. Dat hij daar heel boos om wordt. Maar het is niet dat ik het zelf heb meegemaakt ofzo.'

In het videofragment gaf Zlatan Ibrahimovic aan dat hij zich buitengesloten voelde nadat hij na een incident bij de voetbalclub van Malmö van de ouders van zijn teamgenoten moest vertrekken. Ook Balotelli gaf aan dat hij zich na de spreekkoren eenzaam voelde toen hij thuiskwam. Beide spelers waren duidelijk geraakt door de incidenten. Het beeldmateriaal hielp de spelers om ook hun eigen verhalen te vertellen, over racisme in hun leven als (jeugd)topsporter.

Speler: 'Het meest bizarre wat ik heb meegemaakt, is dat mijn toenmalig zaakwaarnemer een gesprek had met de technisch directeur, dat ze mij niet wilden contracteren omdat ik niet voldeed aan de publieke eisen. Zeg maar. Ik was niet de ideale speler, want ik had geen blauwe ogen en blonde haren. Ik was niet wat het publiek wou zien, die wilden jongens zien uit de eigen jeugd, die er gewoon voor gaan elke keer, die uit de buurt komen. Dat was wel een van mijn...dat ik dacht: ik ben hier toch om te voetballen, toch niet om mijn ogen te laten zien of mijn haren te laten zien. Ik ben hier toch om mijn werk te doen. Ja...dat was wel even een schrikmoment.'

Speler: '[...] ik was een hele zachte jongen, ik speelde dus bij de jeugd en er was een trainer. Ik was een van de beste, dus op een gegeven moment mocht ik met een hoger team mee doen. En het was winter en dus het was snel donker. Hij had onze spelersspas nodig. Dus hij pakt de pas van Jasper en hij pakt die van mij. Dus hij heeft ze gepakt voorin, dus je weet aan wie hij ze moet geven. Dus hij loopt naar achter in de bus en hij geeft de spelersspas van Jasper en hij heeft die van mij nog. En hij zegt: "Wie is dit, ik zie hem niet". Ik had muziek in mijn oren, maar mijn teamgenoten begonnen te lachen. Dus ik doe mijn oordopjes uit en hij zegt: "jongens wie is dit, ik zie hem niet". Dat had mij echt geraakt, de hele busrit heb ik niks meer gezegd tot ik

thuis kwam. En toen barstte ik uit in tranen en vertelde ik mijn zus, ja dit en dit is er gebeurd. En niet lang daarna vond ik een banaan in mijn tas, na het douchen.'

Andere spelers geven aan dat zij zich bewust zijn van het bestaan van racisme en discriminatie, maar dat zij dit eigenlijk niet of nauwelijks zelf hebben ervaren of hier zelf weinig last van hebben, omdat ze hier min of meer boven staan, of er zelfs voordeel van zeggen te ondervinden.

Interviewer: 'Krijg jij in het voetbal weleens te maken met discriminatie of racisme?'

Speler: 'Bij mij is het niet zo, het komt niet voor bij ons. Anders zou ik het wel beseffen.'

Speler: 'Ik ben er niet gevoelig voor. Iedereen heeft zijn mening en dan is het aan jou wat je daarmee doet.'

Interviewer: 'Hoe kan jij dat dan?'

Speler: 'Je moet gewoon heel goed weten wie jijzelf bent.'

Speler: 'Ik heb er nooit last van eigenlijk. Bij mij werkt het juist in mijn voordeel, omdat over donkere jongens wordt gedacht dat ze snel en sterk zijn.'

Dit laatste voorbeeld laat zien dat individuele spelers voordeel kunnen ondervinden van stereotype beeldvorming over 'donkere' voetballers als atletischer, sneller of sterker. Tegelijk is deze eendimensionale beeldvorming een uiting van 'alledaags racisme', zoals eerder onderzoek liet zien.⁸ Buiten hun (vermeende fysiek superieure) kwaliteiten als voetballer kunnen deze spelers tegelijkertijd ondervinden dat zij als mens of waar het gaat om intellectuele kwaliteiten, als tweederangs burger worden gezien vanwege hun etnische achtergrond, huidskleur en/of religie.

3.2 Sociale kramp

Gezien de ervaringen van de voetballers met discriminatie is het interessant te zien hoe de verschillende individuen ermee omgaan, welke gevoelens het oproept en op welke manier het van invloed is op de onderlinge verhoudingen tussen diegenen die in de volksmond worden aangeduid als 'Nederlanders' en 'buitenlanders'. Het voetbal neemt in Nederland een bijzondere positie in, omdat de 'werkvloer' op hoog niveau cultureel zeer divers is. Zo heeft bijvoorbeeld het Nederlands elftal, de top van het Nederlandse voetbal, voetballers met veel verschillende migratie-achtergronden. De trainers en het management daarentegen, bestaat grotendeels uit witte mannen.⁹

Uit de interviews met de spelers is een verschil te zien tussen hen die zich soms gediscrimineerd voelen en zij die daar nooit last van hebben. De spelers die wel discriminatie zien of die zichzelf gediscrimineerd voelen, geven aan dat het een oncomfortabel onderwerp is om over in gesprek te gaan met coaches, maar ook met medespelers.

Interviewer: 'Dus als je iets zegt over discriminatie, dan heeft dat ook consequenties?'

Speler: 'Ja, dat weet je. Dat is gewoon zo. Ja...'

Interviewer: 'En wat bedoel je dan met consequenties?'

⁸ Hylton, K. (2009). *Race and sport*. London/New York: Routledge.

⁹ Peeters, R. & Sterkenburg, J. van (2017). *Etnische en genderdiversiteit in topbesturen en coachingposities in het Nederlandse profvoetbal*. Rotterdam/Ede: Erasmus Universiteit Rotterdam en Kenniscentrum Sport.

Speler: 'Als jij discriminatie aan het licht brengt of ik voel me gediscrimineerd of wat dan ook, dan is de tegenpartij, ja, hoe zeg je dat netjes, die is al gauw op de pik getrapt zeg maar. De tegenpartij heeft er altijd moeite mee, ondanks dat het misschien wel gewoon zo is of het gewoon gebeurt. Het zeggen...ja, dat is toch anders. Dat is toch anders...Ja, je weet het he. Dan ga ze zeggen van: "ja, eh, hij voelt zich gediscrimineerd" en dan gaan ze je zogenaamd weer zielig vinden. Dan krijg je dat gezeik weer.'

Omdat het onderwerp van discriminatie of stereotypering vaak op directe manier, en in termen van 'schuldige' of zelfs 'racist' enerzijds of 'slachtoffer' anderzijds, wordt besproken en geframed, ontstaat er niet zelden een zekere sociale kramp in het bespreekbaar maken ervan. Het ontbreekt daardoor aan een omgeving waarin er openlijk kan worden gesproken over dit onderwerp of waarin op een andere manier een uitweg kan worden gevonden om hiermee om te gaan.

Speler: 'Ja, het kan, maar, dan voelen de blanken zich... Ja, vorig jaar hadden we heel veel donkere jongens in het team en ook heel veel blanken. Het was zeg maar, 40% tegenover 60%. En dan soms begonnen bepaalde jongens erover, zoals ik zei, ik ben rustig, ik praat nooit erover, en dan zag je wel aan de blanke jongens, dat ze zich dan aangevallen voelden van: wij zijn helemaal niet zo... en dan werd het meestal wel een discussie. Maar je ziet toch wel dat het niet lekker ligt, als je daarover begint. Uiteindelijk voor beiden niet. Al zou een blanke het over een donkere zeggen, dan zou die hetzelfde reageren. Heb ik het gevoel altijd. Als het eenmaal over discriminatie gaat.'

Ook komt het voor dat er grapjes worden gemaakt, die gerelateerd zijn aan de sociale achtergrond of de huidskleur. Omdat diegene die de grap maakt, het niet slecht bedoelt, kan er door de speler weinig van worden gezegd, zeker niet als het een trainer betreft en er dus ook een vorm van machtsongelijkheid en een afhankelijkheidsrelatie bestaat:

Speler: 'Ik had een trainer en het is eigenlijk gewoon als grap bedoeld, maar hij noemde mij raket (omdat de speler afkomstig is uit een gebied waar oorlog is geweest, red.) Het is eigenlijk als grap bedoeld, maar...'

Interviewer: 'Maar wat vind jij daar dan van?'

Speler: 'Ja, ik neem het meestal niet zo persoonlijk hoor. Ik ben ook mentaal ook wel redelijk stabiel. Maar soms, ja, het is wel raar toch. En dan gaan al die andere trainers dan meelachen enzo. En zo gaat dat dan.'

Interviewer: 'Kan jij dan zeggen: ik vind hier eigenlijk geen reet aan?'

Speler: 'Nee, dat kan je niet zeggen. Als een medespeler dat zou zeggen, dan had ik het wel gezegd. Maar een trainer, daar zeg je het niet zo snel tegen.'

Door eerdere persoonlijke ervaringen in de sport, de manier waarop voetballers met migratieachtergrond en hun sociale kring de maatschappij en de berichtgeving in de media ervaren hebben spelers over het algemeen weinig vertrouwen (meer) in 'Nederlandse' leidinggevenden. De opeenstapeling van pijnlijke, teleurstellende ervaringen of momenten van onbegrip tussen 'witte' mensen en (donkere) spelers met een migratie-achtergrond kan ervoor zorgen dat de vertrouwensrelatie tussen hen en hun ('witte') leidinggevenden beschadigd is, wat weer kan zorgen voor gevoelens van wantrouwen, wanhoop, angst of machteloosheid.

'Ik wil niet zeggen dat er niets aan te doen is, maar beide partijen hebben er schuld in, vind ik zelf. En het zal altijd water naar zee dragen zijn. Zeg maar. Het is heel moeilijk om het, ja, iedereen denkt er anders over, er zijn zoveel mensen met verschillende meningen. En iedereen denkt dat zijn of haar ding... Het is moeilijk om het eruit te krijgen. Bij racisme is het zo, dat je meerdere culturen hebt, nog meer meningen. En dan zijn er een stuk of acht meningen waar je rekening mee moet houden. Ikzelf heb geen moeite om verschillende culturen als gelijkwaardig te zien. Maar je ziet het om je heen en dan denk je, ja... Het wordt heel moeilijk om dit te gaan bereiken.'

De voetbalwereld brengt een ingewikkelde dynamiek met zich mee voor spelers met een migratieachtergrond, waarbij gevoelens van gelijkwaardigheid, acceptatie en achterstelling, superioriteit en minderwaardigheid, in het leven als voetballer en in de samenleving als geheel, door elkaar kunnen lopen. In het voetbal zelf kunnen ze zich geaccepteerd en soms zelfs superieur voelen en ook zo worden gezien. Maar tegelijkertijd kunnen ze - zowel in de voetbalwereld als in de bredere samenleving - etnisch-rationale discriminatie ervaren; dat ze niet altijd als gelijkwaardig en soms als minderwaardig worden gezien. Dit kan ook van invloed zijn op hun zelfbeeld, houding, gedrag en voetbalprestaties.

3.3 Innerlijke drijfkrachten

Uit de gesprekken die zijn gevoerd met de voetballers blijkt dat het omgaan met een conflictsituatie of stress, gerelateerd aan vormen van racisme of discriminatie in het verleden, ervoor gezorgd heeft dat de wilskracht om door te gaan (een van Stanislavskis kernprincipes voor topprestaties en virtuositeit), bij een aantal van deze jongens zeer sterk ontwikkeld is. Dat geeft antwoord op de onderzoeksvraag in hoeverre discriminatie of racisme van invloed kan zijn op de mentaliteit van topsporters.

Ondanks dat de geïnterviewde spelers de hoop op een rechtvaardige maatschappij of een open en betrouwbare omgeving hebben opgegeven, waardoor zij het gevoel zouden hebben gelijke kansen te hebben, is het sommigen gelukt om gebeurtenissen die pijnlijk zijn, om te zetten in een innerlijke drijfkracht die hen helpt om zichzelf in de wedstrijd te houden, op hun weg naar een carrière waar zij hun talenten kunnen benutten.

Interviewer: 'Wat bedoel je met onoverwinnelijk?'

Speler: 'Het is bijna hetzelfde als trots. Ik heb 't gevoel dat ik niet naar beneden te krijgen ben. Ik voel me zo sterk, zo goed. Als mensen op je gaan haten, dan doe je iets goed. Ik krijg daar zo'n kick van, ga door, lekker bezig.'

Speler: 'En dat heb ik wel snel achter me gelaten en het heeft me gemaakt tot wie ik ben. Dus dit soort emoties, waardoor ik me onoverwinnelijk voel, ik ben emotioneel geworden. Ja fuck it, fuck iedereen. Ik voel me zo sterk nu, dat laat ik me niet nog eens gebeuren. Als iemand een banaan naar me zou gooien, desnoods eet ik hem op. Boeit me niet. Dus die... hebben tot zo gemaakt.'

Interviewer: 'Heeft het ook positief uitgewerkt?'

Speler: 'Ja, bij mij heeft het positief uitgewerkt. Bij mij zeker weten ja.'

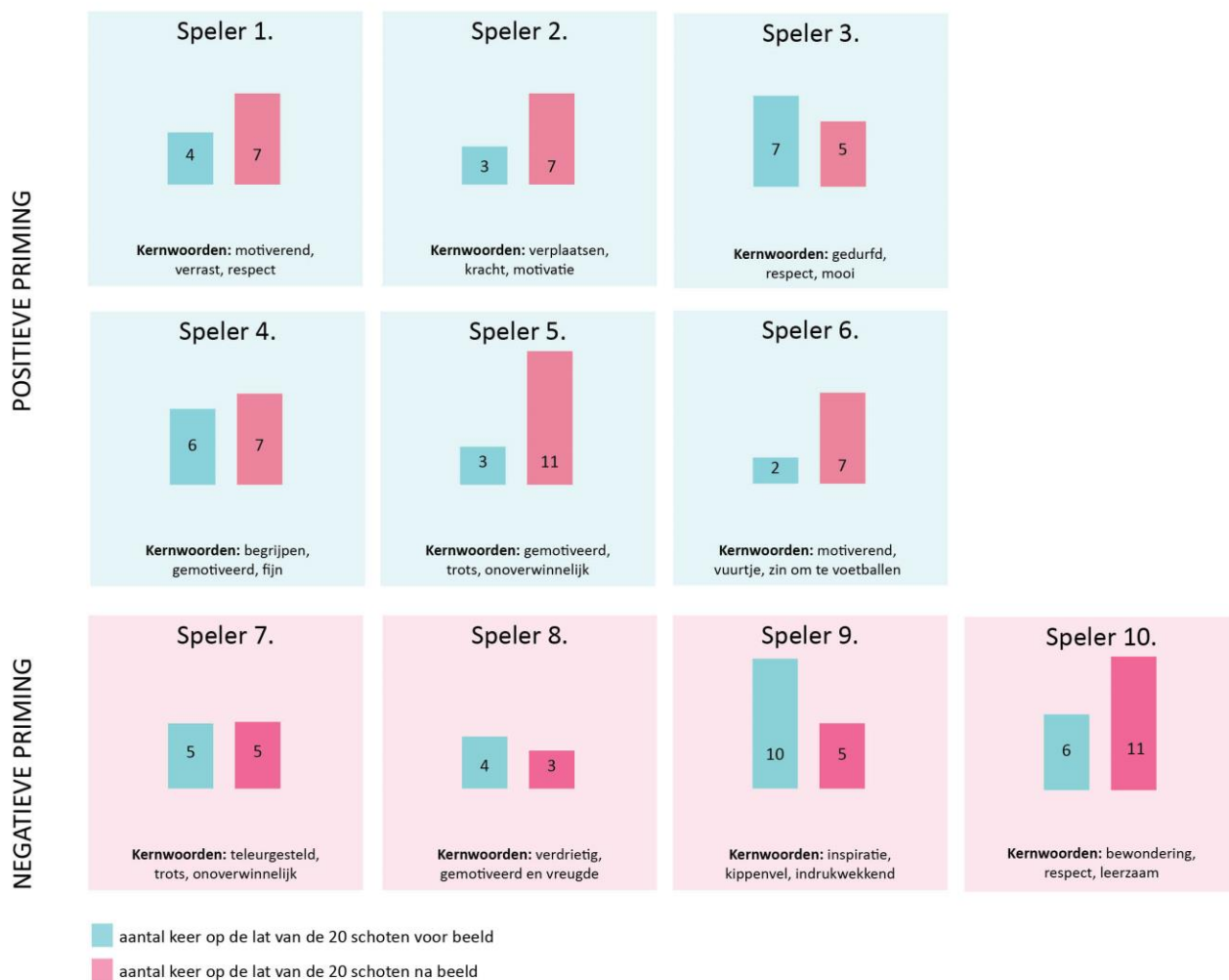
Speler: 'Toevallig laatst nog. Ik speelde tegen mijn eigen dorp, tussen mijn eigen mensen en ik scoorde. Iets later lag ik op de grond en werd ik door mijn eigen mensen uitgescholden. Dat deed me wel wat. Op dat moment komen er hele sterke krachten in je naar boven, the eye of the tiger, om ze het tegendeel te bewijzen.'

Volgens Stanislavski is wilskracht verbonden aan diepere gevoelens (van wat voor jou waarheid is, zoals bijvoorbeeld morele, spirituele of religieuze overtuigingen) en verbeeldingskracht (bijvoorbeeld gebruik kunnen maken van de verbeelding jezelf te zien op het allerhoogste podium), waarbij wilskracht alleen niet voldoende is voor virtuoos spel. Maar wilskracht en virtuoos spel beïnvloeden elkaar wel onderling. Uit de interviews blijkt dat het bespreekbaar maken van racisme en discriminatie een manier is om die diepere gevoelens aan te raken, waarbij energie vrijkomt, oftewel de mogelijkheid om een verandering te bewerkstelligen.

De geïnterviewden is gevraagd om na het zien van de beelden van respectievelijk Ibrahimovic, Balotelli en de twee verschillende versies van Mbappé, hun emoties in maximaal drie kernwoorden weer te geven en vervolgens te verklaren waarom zij deze emoties ervaren. De genoemde emoties zijn weergegeven in

figuur 3.1. Verder geven de staafdiagrammen in figuur 3.1 per speler weer hoe vaak zij bij een oefening ‘latje trappen’ daadwerkelijk de lat wisten te raken voordat zij het beeldmateriaal zagen en na het zien van het beeldmateriaal (iedere speler mocht 20 keer op de lat proberen te schieten *voor* het beeld en 20 keer *na* het beeld).

Figuur 3.1 Ervaren emoties/energie en resultaat van de oefening latje trap, per speler, naar positieve en negatieve *priming*

Zoals reeds benoemd verdient de mogelijke invloed van priming op het latje trappen nader onderzoek dat buiten het bereik van dit artikel valt.

Ondanks dat het beeldmateriaal de voetballers confronteerde met racisme en discriminatie, wat gevoelig ligt, ervaaarde de meerderheid het bespreekbaar maken ervan als interessant en motiverend. Dit geldt ook voor de spelers die zich minder bewust zijn van discriminatie of er in hun omgeving nooit mee te maken krijgen. Het lijkt erop dat erkenning of bevestiging van racisme of discriminatie, in dit geval door beeldmateriaal en ernaar te vragen, ruimte geeft voor de respondenten om ‘hun’ waarheid’ te kunnen vertellen en te kunnen praten over wie zij écht zijn (hun overtuigingen). Stanislavski zou dat beschrijven als het ‘diepere gevoel’ dat energie vrij laat komen en nodig is voor virtuoos spel.

Er lijkt geen relatie te zijn tussen de mentale veerkracht in het vertoonde beeld (de veerkrachtige Ibrahimovic versus de verslagen Balotelli; de positieve dan wel negatieve priming) en de positieve dan wel negatieve beladenheid van de energie die het losmaakt in de topsporters. De kernwoorden die spelers

opschreven na het zien van de beelden, waren overwegend positief geladen zoals 'gemotiveerd', 'respect' of 'trots' (zie ook tabel 1). Een speler die het beeld van Ibrahimovic te zien had gekregen en de kernwoorden *gedurfd*, *respect* en *mooi* had genoteerd gaf als antwoord op de vraag of hij denkt beter te gaan presteren als er door coaches gebruik zou kunnen worden gemaakt van wijsheden uit de Koran:

'Wanneer wij met de nationale ploeg spelen, ik krijg er zelfs kippenvel van als ik er nu over praat, dan zitten wij voor de wedstrijd in de kleedkamer. Dan gaan we met zijn allen in een kring, dan lezen we met zijn allen tegelijk een vers uit de Koran hardop voor. Ja, en dan, ja, dat saamhorigheidsgevoel, de trots die je dan draagt, het gevoel waarmee je dan het veld opgaat. Het gevoel waarmee ik daar het veld op ga, daar kan ik hier niet eens tien procent daarvan bereiken. Denk ik. Echt niet. Dat is ongelooflijk wat je dan uit jezelf haalt. Ik weet niet. Je roept iets in jezelf op, wat jou naar grotere hoogtes brengt zeg maar. Dus ja, dat denk ik absoluut wel.'

Een andere speler die beeldmateriaal van Zlatan Ibrahimovic zag en zijn emoties na het zien van de beelden omschreef als *motiverend*, *vuurtje* en *zin om te voetballen*, antwoordde op de vraag wat hij vond van het beeldmateriaal:

Speler: 'Dat vuurtje, dat gepassioneerde dat zorgt ervoor dat je eerder boven jezelf uit gaat stijgen. Dat is zo.'

Interviewer: 'En denk je dat je het dan beter zou doen?'

Speler: 'Ja, dat denk ik wel ja. Maar het Nederlandse voetbal dat is nou eenmaal niet zo. Dus ja, dan moet je je gewoon aanpassen.'

Interviewer: 'Is er een verschil tussen een vuurtje en zin om te voetballen?'

Speler: 'Ik denk dat het vuurtje moeilijker is om te hebben, dan zin hebben om te voetballen. Je kan ook zin hebben om te voetballen en op je dooie gemakje een beetje een balletje trappen. Maar bij dat vuurtje ga je gewoon extra hard rennen, of extra hard het duel in. Dat is denk ik het verschil.'

Spelers hebben echter niet altijd het gevoel dat zij zich kunnen gedragen conform het 'diepere gevoel' dat zij hebben na het zien en bespreken van het beeldmateriaal, ondanks dat zij denken dat zij daardoor wel beter zouden gaan presteren of gemotiveerder zouden zijn.

Speler: 'Ik zou willen dat we dit soort beelden meer zouden gebruiken. Ik denk dat ik daar beter van word, omdat het zo motiverend is. Het geeft mij hoop, dat je alles kunt bereiken als je maar hard werkt en in jezelf gelooft.'

Interviewer: 'En waarom motiveert dat?'

Speler: 'Omdat je ziet, dat iemand met dezelfde achtergrond ook de top heeft bereikt. Want dat is natuurlijk wat iedere voetballer wil toch, de top bereiken. Ook al is het niet altijd even makkelijk, maar je ziet dat het toch wel kan.'

Interviewer: 'Is het zijn achtergrond wat je motiverend vindt, of zijn mentaliteit?'

Speler: 'Ik denk dat het begint met zijn achtergrond. Ja, meer zijn achtergrond denk ik.'

Een speler met Ghanese roots die na het zien van het videofragment van Balotelli zijn emoties omschreef als teleurgesteld, trots en onoverwinnelijk, zegt er het volgende over:

Interviewer: 'Je kent die Mbappé verder niet, of Balotelli. Misschien vind je ze wel verschrikkelijk. Waar identificeer je je dan mee?'

Speler: 'Het is achtergrond en huidskleur. Maar meer huidskleur. Dat is het probleem. Je wordt ook wel op je achtergrond beoordeeld, maar meer op je huidskleur.'

Interviewer: 'Wordt er weleens over dit soort dingen gesproken?'

Speler: 'Ja af en toe, maken we een grapje. Jij bent weer voor de witten. Of dat we onderling zeggen, we willen de allochtonen tegen de Nederlanders. Onderling maken we wel een grapje, maar er wordt niet echt over gesproken. Terwijl ik het een heel interessant onderwerp vind en ik het heel leuk vind om het erover te hebben. Ik vind ook dat er meer over deze situaties gesproken moet worden. Misschien zitten we wel met een team wat met heel veel emoties zit, maar wat zich niet durft te uiten of, omdat er niet over dit soort dingen wordt gesproken.'

Het lijkt kortom irrelevant of de spelers beelden te zien krijgen met een positieve dan wel negatieve ondertoon. De emoties na het zien van beelden - die zowel raken aan de migratie-achtergrond als aan discriminatie en racisme - zijn overwegend positief. Het lijkt erop dat erkennen van maatschappelijke of persoonlijke pijn als gevolg van dagelijkse discriminatie, of het praten over een gevoel dat gekoppeld lijkt te zijn aan spelers hun sociale of religieuze achtergrond of huidskleur, zorgt voor beweging in hun energieniveau. Dit maakt het mogelijk voor coaches en clubs om daar op een positieve manier gebruik van te maken, mits zij weten hoe zij dit op een positieve manier kunnen inzetten.

4. Conclusies

Uit dit verkennende onderzoek blijkt dat spelers, ondanks dat zij spelen in hetzelfde team en grotendeels de jeugdopleiding bij dezelfde club hebben genoten, discriminatie en racisme op zeer verschillende manieren (hebben) ervaren. Sommige spelers zijn zich wel bewust van discriminatie en racisme en kunnen zich identificeren met de pijn die dat met zich meebrengt, anderen herkennen het wel maar betrekken het niet op zichzelf. Sommige spelers hebben zelf pijnlijke ervaringen meegemaakt en weer anderen geven aan er helemaal geen last van te hebben of ervaren hun huidskleur als een voordeel dat hun kansen binnen de sport vergroot.

Ook de mate waarin spelers aangeven discriminatie of racisme te kunnen aankaarten verschilt. Een enkele speler geeft aan er open over te kunnen praten, maar het merendeel omschrijft een bepaalde 'sociale kramp' omtrent dit onderwerp. Door eerdere persoonlijke ervaringen in de sport, in het dagelijks leven en binnen de eigen sociale kring, alsmede met de berichtgeving in de media, is er over het algemeen weinig vertrouwen in 'Nederlandse' (witte) leidinggevenden wat dit onderwerp betreft.

Sociale kramp kan vergeleken worden met spierkramp. Het is niet altijd duidelijk wat exact de oorzaak is. Het kan ontstaan na overbelasting, uitputting, een verkeerde houding of bepaalde tekorten. Wat wel duidelijk is, is dat bij kramp de beweging stagneert, er een vorm van *ontspanning* nodig is om de boel weer in beweging te zetten. Ook bij sociale kramp stagneert de beweging of energie. Als gevolg van pijnvermijding, lijfsbehoud, wanhoop, onbegrip, ongelijke machtsverhoudingen, goede intenties, et cetera, lijkt er een vorm van *ontspanning*, en specifieke 'triggers', nodig om de innerlijke drijfveren bij sommige topsporters met een migratie-achtergrond te kunnen stimuleren, wat van positieve invloed kan zijn op hun topsportprestaties en gedrag.

Uit dit verkennende onderzoek blijkt dat discriminatie en racisme ook voorkomen in het Nederlands (prof)voetbal. De resultaten laten tevens zien dat het erkennen van het bestaan van discriminatie en racisme, door middel van gesprek en beeldmateriaal, positieve energie bij de jonge sporters kan genereren. Dit gebeurt onder andere bij het mogen praten over diepere gevoelens die zij hebben naar aanleiding van racisme dat zij zelf ervaren of bij anderen zien, waarbij zij putten uit spirituele, morele, etnische en/of religieuze overtuigingen. Het draagt als het ware bij aan een ontlasting van de kramp.

De resultaten suggereren dat een aantal van deze topsporters onbewust een wilskracht heeft gecultiveerd naar aanleiding van ervaren discriminatie in hun voetballoopbaan en/of daarbuiten, die heeft bijgedragen aan hun weg naar de top in hun sport. In zekere zin heeft discriminatie of racisme voor hen positief uitgediend. Het streven is een voetbalcultuur en maatschappij waarin geen sprake meer is van bewuste of onbewuste discriminatie, op welke manier dan ook. Tegelijk biedt de huidige situatie, waarin nog wel sprake is van alledaags racisme, mogelijkheden aan coaches om energie, motivatie en gedrevenheid te cultiveren door deze onderwerpen en de ervaren discriminatie bespreekbaar te maken.

Tegelijk erkennen we de complexiteit van het onderwerp. Het voorkomen van etnisch-rationale discriminatie is lastig te agenderen, onder andere omdat veel (witte) Nederlanders overtuigd lijken te zijn van hun eigen tolerantie en racisme en etnisch-rationale discriminatie neigen te ontkennen, evenals de privileges die het behoren tot de 'witte' etnische meerderheid zonder migratieachtergrond met zich meebrengt. De resultaten impliceren tevens dat er vanuit de spelers met een migratie-achtergrond ook vooroordelen zijn ontstaan richting 'witte' Nederlanders en er inmiddels sprake lijkt te zijn van wederzijds wantrouwen, wat onderling niet wordt uitgesproken. Het verschil is wel dat de (ex-)spelers van etnische minderheidsachtergrond zich in vergelijking met de etnische meerderheidsgroep, vrijwel niet in de machtsposities binnen clubs bevinden en het voor hen vaak moeilijker is dit onderwerp op de agenda te zetten.

Voor *ontspanning* van de eerder genoemde ‘sociale kramp’ is het daarom niet alleen nodig dat we erkennen dat die er is, maar ook dat allereerst diegenen die zich in de machtsposities bevinden binnen de voetbalclubs onderling en bij zichzelf onderzoeken of en op welke manier zij hieraan bijdragen. Het is belangrijk dat zij ervoor waken zich niet te laten verleiden om in val van de framing van discriminatie te trappen, waarbij de nadruk ligt op schuld en slachtofferschap, omdat dit de kramp versterkt. Tot slot zal een visie ontwikkeld moeten worden over hoe zij hiermee in de toekomst om willen gaan. Alleen al openstaan voor bovenstaande is een eerste stap die kan leiden tot het genezen van maatschappelijke blessures.

Mulier Instituut | Sportonderzoek voor beleid en samenleving
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl